

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата філософських наук Гури Віталія Олексійовича на дисертацію Картаєва Володимира Вікторовича «Відкритий теїзм: критичний аналіз» на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук зі спеціальності 09.00.14 – богослов'я

Актуальність теми дисертаційного дослідження Картаєва В.В. визначається значним інтересом до відкритого теїзму у сучасному християнстві та потребою у нових наукових дослідженнях в галузі богослов'я, що стрімко розвивається в українському академічному суспільстві. У своїй роботі автор проводить якісний аналіз важливої дискусійної теми, яка є актуальним предметом дослідження в протестантському середовищі, оскільки дискусії на таку тематику вже активно ведуться серед науковців зі світовим ім'ям. Для якісного розкриття визначеної теми, від дослідника вимагається володіння ґрунтовними знаннями в області логіки, філософії та сучасної теології, і результат проведеного дослідження свідчить про відповідний компетентнісний рівень дисертанта. Відповідно, представлений текст дисертації, є першим академічним комплексним дослідженням відкритого теїзму на пострадянському просторі, що було виконано на професійному рівні. Представлена робота ґрунтується на основі осмислення трансформаційних процесів сучасного богословського дискурсу, у динаміці якого протестантська теологія переживає період радикальних змін. Сьогодні, можна стверджувати, що дихотомія протистояння між лібералізмом і фундаменталізмом відійшла у минуле, а інтелектуальне обличчя сучасного протестантизму визначено постлібералізмом, постконсерватизмом, радикальною ортодоксією, іншими течіями. Постліберальна теологія з властивим їй культурно-лінгвістичним підходом, мотивувала церкву відійти

від дихотомії «лібералізм-консерватизм» та інтерпретувати зміст християнської віри і практики із залученням всієї церковної традиції; постконсерватизм обґрунтував необхідність врахування постмодерністського акценту на чутливості, інклюзивізмі та автентичності на протиположності лінійному мисленню, ексклюзивізму та індивідуалізму; радикальна ортодоксія сприяла відновленню премодерного цілісного світогляду та уваги до таїнств і ритуалу; нова перспектива апостола Павла зумовила трактування царства Божого, як альтернативної соціально-політичної, а не тільки трансцендентної реальності; від місіонального богослов'я церква запозичила місіонерське розуміння природи церкви, а також відкритість до культури. Переорієнтація на загальну світоглядну відкритість, пошук відповідей на складні питання теодицеї зумовлюють осмислення ключових тез відкритого теїзму в академічному богословському суспільстві. Узагальнюючим репрезентативним положенням концепції відкритого теїзму є твердження, що майбутнє, як сукупність грядущих подій, є невідомим для Бога, і, відповідно, свобода людських вчинків є цілковито абсолютною, а отже і вся відповідальність за наслідки від обраної моделі поведінки покладається на суб'єкт діяльності (безпосередньо на особистість суб'єкта чи на спільноту), а не на Бога. Такою логікою інтерпретації метафізичної реальності, запропонована богословська концепція знімає питання відповідальності Бога у проблемі зла, покладаючи відповідальність за персональне та суспільне зло на безпосередніх ініціаторів та виконавців дій.

Отже, представлена дисертація написана на гостро-актуальну тематику. Початок Європейської Реформації XVI ст., охарактеризувався домінуванням песимістичної антропології, згідно положень якої, грішна людина, сама по собі, не здатна вчинити будь-яке найменше добро, і тим більше не здатна мати сотеріологічний імпульс: адже все благо, як

узагальнююче поняття дієвої благодаті, походить від Бога. Вивчена пасивність особи, розуміння концепту віри як «передачі себе Христу», усвідомлена детермінованість життя Богом, сформували уявлення про благодатну персональну безініціативність, як прояв високої духовності, де все в житті християнина є сукупністю подій, наперед визначеними виключно волею Бога. Концепція про домінування божественного Абсолюту в житті людини та історії людства призводило до такої інтерпретації реальності, де Бог ставав причиною усіх подій у Світі, а відповідно і ініціатором зла. Наслідком запропонованої діалектики став колапс теодицеї, адже всеблагий Бог проголошувався автором суспільного зла. Ілюстрацією практичних наслідків запропонованого світогляду, є свідчення одного із суспільних лідерів сучасності, який в юності зрікся віри в Бога, в результаті споглядання обкладинки журналу із фотографією вмираючої від голоду африканської дитини. «Проблема зла» мала дискредитуючі наслідки для ідеї всемогутнього, суверенного, люблячого Бога підштовхуючи до зневіри і пошуку компромісних богословських моделей.

Звичайно, саме об'єктивна оцінка суспільних криз, свідчить про відповідальність за «проблему Зла» усього людства в цілому, як суб'єкти діяльності на Землі. Якщо доктрина «про зруйнованість образу Божого в людині», що породжує природну «схильність до зла», актуалізує песимістичну антропологію, то очевидна наявність у людини свободи волі виявляє персональну відповідальність за скоєні вчинки в світлі моральної оцінки дихотомії «добро» - «зло».

Відритий теїзм є актуальною богословською течією сучасності, представники якої нагадують про провину людини за безліч гріхів породжених свідомим вибором гіршого. Тобто, відповідальність людини формується без урахування сентиментальних виправдовувань

детермінованістю поведінки зіпсутої гріхом людської природи. Відкритий теїзм підкреслює важливість персональної відповідальності людини за вчинки, відсутність примусу з боку розуму або волі Бога щодо моделі поведінки.

Більше того, відкритий теїзм обмежує суверенітет Бога, де Його влада визначати та передбачити все обмежуються через незнання Ним майбутнього. Парадоксальним представляється те, що Бог, який являється людині із есхатологічного майбутнього, не володіє точним знанням земного майбутнього та не визначає його. Відсутність майбутнього «тут і зараз» вважається достатньою підставою для Його незнання навіть Богом.

Образ Бога, який не диктує моделі майбутнього, став улюбленим уявленням про Бога у середовищі вчених. Важливим для сучасного гуманітарного знання є діалог науки і релігії, для реалізації якого ключовим є досягнення єдиної форми наукового дискурсу, очищеного від поетичності, метафоричності та метафізики. Методологічна строгість науки досягається через її формалізацію, за допомогою засобів математичної логіки, теорії ймовірності, тощо. Аналогічним шляхом формалізується мова теології, як раціонального виразу релігії, завдяки чому аналітична теологія релігії та аналітична філософія релігії стають «схоластиком XXI століття». Роль аналітичної теології релігії парадоксальна: з одного боку, вона активно філософізується у процесі формалізації власних суджень, а з іншого боку, вона претендує на роль мета-дискурсу по відношенню до науки, філософії та звичайної віросповідної теології. Відповідно, якщо раніше філософія релігії та філософія науки були посередниками у діалозі релігії та науки, то тепер на таку роль претендують теологія релігії та релігійна етика науки (остання є новою дисципліною, яка спекулює на пристосованості влаштування світу до існування особистостей). Відкритий теїзм є провідною темою дискусій у цій традиції. Разом із тим, відкритий теїзм, визнає, що

мови і практики можуть бути саме такими, як це постулюють теоретики відкритого теїзму.

Перший розділ дисертації містить прекрасний нарис методології дослідження. Критика Картаєва у першу чергу стосується того, чи не є відкритий теїзм внутрішньо контраверсійною системою, чи він узгоджується з традицією та біблійним світоглядом. Звичайно, що відкритий теїзм є ефективною полемічною зброєю проти кальвінізму. Під час дискусій, кальвіністи можуть виступити лише із спекуляціями навколо доктрин реформації, але ці спекуляції підкріплюються лише посиланнями на необхідність приймати ті чи інші численні доктринальні положення на віру. Звичайно, що фідейзм, тим більше – крайній фідейзм, - не є ефективною парадигмою богословського мислення. І простота фідейстичної картини світу в кальвінізмі не стає запорукою обов'язкової перемоги кальвінізму в чесній полеміці.

Звичайно кальвінізму протистояли складні системи богословського мислення, у теоріях яких передбачалося складне узгодження Божого провидіння і людської свободи. Мета всіх узгоджень була одна: зберегти владу Бога над історією, але винною у всіх історичних бідах зробити людину.

Відкритий теїзм є першою простою системою, яка пояснює Боже провидіння та узгоджує його із свободою людини без складнощів та хитрощів. Саме тому відкритий теїзм зазнав критики з боку кальвіністів та традиційних євангельських теологів. Відкритий теїзм дійсно є конкуренто спроможною богословською парадигмою. Дисертант детально показує за якими критеріями можна провести оцінку ефективності та істинності богословських моделей провидіння, і модель відкритого теїзму дійсно є цілком можливою. Але сама по собі можливість не означає істинності. Як показав Кант у «Критиці чистого розуму», можна із необхідністю довести,

що усі вчинки людини наперед визначені, і так само з необхідність довести, що людина є вільною. Тобто і кальвіністи і відкриті теїсти можуть бути повністю правими, і шукати слабкості в альтернативній моделі пояснення провидіння немає сенсу: цих слабкостей у дійсності не існує. Вирішити суперечку може лише практика, і при цьому все залишатиметься таємницею, оскільки свобода людини, як і свобода Бога – це екзистенційна подія більше, ніж даність.

Звичайно, що Володимир Картаєв наводить численні аргументи на користь несуперечливості філософії відкритого теїзм коли аналізує її. Відповідні постулати і висновки з них є цілком прийнятними. Так само можна сказати, що цілком правильним є бачення біблійного світогляду, як повністю побудованого на відкритому теїзмі. Відповідно, усі результати дисертації є такими, що заслуговують на цілковите прийняття.

Але так само і філософія або богослов'я кальвінізму є несуперечливою системою, кальвінізм сам по собі характеризується повною когерентністю. Також і біблійний світогляд можна інтерпретувати таким чином, що тези про Божий суверенітет та промисел стануть центральними для Біблії.

На користь відкритого теїзму говорить лише більша узгодженість цієї системи з науковим світоглядом. Але така перевага не є значною, оскільки з науковим світоглядом сумісна будь яка теологія, і будь-яка теологія з таким світоглядом несумісна. Все це певна діалектика, а кінцеве розрішення суперечностей для себе кожен здійснює особисто. Відкритий теїзм і кальвінізм протистояють один одному, не як сучасна і антична фізика, а саме як антиномії у Канта. Очевидність визначення всього Богом не заперечує очевидності наявності свободи волі. Детальний логічний аналіз, проведений у дисертації, показує, що відкритий теїзм не лише очевидний, а і може бути доведеним. Але так само можна довести і кальвінізм.

Все це ставить нас перед необхідністю подальшої рефлексії. У будь-якому разі автор будить українську протестантську теологію від догматичного сну, і вже не від нього залежить наскільки сама ця теологія зможе скористатися плодами цієї прекрасної праці.

Текст дисертаційного дослідження викликає у нас кілька зауважень.

1. У тексті наявні певні русизми, складності конструкцій, викликані залежністю думки автора від способів мислення, які відкриті теїсти пропонують у своїх англомовних працях. Автор наполегливо шукає шляхів покращення своєї богословської мови і можна лише заохотити його до більш інтенсивної праці у подальшому.

2. В одній із своїх праць Фіхте пише, що вся історія є плодом вільних зусиль індивідів, але кінець історії визначений наперед, і він перериватиме її хід цілком несподівано. Ми знаємо, що есхатологічні очікування у минулому столітті могли породжувати і певну пасивність, і навпаки спонукали до активності, інколи переростаючи в есхатоманію. Адже, близькість кінця Світу мотивує своїх реципієнтів до активізації проповідницької діяльності, нехтуючи діяльністю по досягненню суспільного блага. Католицький теолог Патрік де Лоб'є висуває протилежну думку синтезуючи ідеї Володимира Соловйова і папи Івана Павла II: якщо кінець близько, то значить індивіди та спільноти зобов'язані докласти максимальних зусиль, для реалізації суспільства любові, як відображення есхатологічного Царства Божого. Яким є есхатологічний ідеал відкритого теїзму? Яким відкритий теїзм бачить суспільство перед есхатомом? Яким є покликання людства в історії у світлі настання есхатону згідно з відкритими теїстами?

3. Якими є перспективи розвитку відкритого теїзму в світі?

4. Наскільки відкритий теїзм може виходити за межі філософської теології та протестантської думки, захоплювати власною методологією теологію історичних церков?

5. Чи є відкритий теїзм ефективною моделлю провидіння для українських теологів?

6. Чи змінює уявлення відкритого теїзму про співвідношення часу і вічності традиційні протестантські уявлення про євхаристію?

Висловлені зауваження не знижують загальної позитивної оцінки отриманих у дисертації результатів. Дисертація відрізняється структурною чіткістю й обґрунтованістю положень, що виносяться на захист, і є завершеною самостійною роботою дисертанта. Знайомство зі змістом дисертації, авторефератом, публікаціями автора дають підстави для загального висновку про те, що робота **Картаєва Володимира Вікторовича «Відкритий теїзм: критичний аналіз»** є самостійним завершеним дослідженням актуальної наукової проблеми, містить наукові досягнення та відповідає вимогам п.п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року (із відповідними змінами), а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.14 – богослов'я.

Офіційний опонент,

кандидат філософських наук,

академічний декан

Української євангельської семінарії

Віталій Гура